

שע"י המכון התורני ירושלים

מקץ - תשפ"ד | גליון 53 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

מאת א.פ.

"האלקים יענה את שלום פרעה"

ויוסף לא ביקש לעצמו כלום וגם לא חשב לבקש, ואפילו יתכן שחשב שאחרי הפתרון הוא יוחזר לכלא, אבל יוסף כאיש האמת ידע שאם הוא קיבל מאת ה' גם את הדרך המעשית איך להתגבר על הרעב הכבד של שבע שנים, עליו לומר זאת לפרעה ללא כל חשבונות מה יאמר פרעה על כך שחוץ מלפתור החלומות הוא גם נותן עצות, משום שהכל בכלל "בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה".

ובכך מתורצת שאלה נוספת, הרי ראינו בסוף פרשת וישב שבגלל שאמר יוסף לשר המשקים כי אם זכרתי אתך וגו' והזכרתי אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה, הוא נענש על כך בישיבה נוספת של עוד שנתיים בבית האסורים, נמצא שיוסף הבין שכל השתדלות באשר ליציאתו מהבור שלא על ידי הקב"ה בעצמו לחטא תחשב לו ועלולה לגרום לישיבה עוד יותר ממושכת בכלא, ואם כן איך נתן כאן עצה פלאית לפרעה להתגבר על הרעב במה שנראה לכאורה כהשתדלות מצידו לחפש דרך לצאת מהכלא? אך להנ"ל ניחא, כי הכל היה דיבור ארוך אחד מאת ה' החל מפתרון החלומות ועד מתן העצות, ולכן הבין יוסף שאין בכך השתדלות אסורה שעלולה להשאירו בכלא לעוד תקופה לא ידועה.

גדלות יוסף

ואם ידבר בשם ה' יהיה חסרון בשבילו - בכל זאת לא התבייש והודיע לו שיש בורא לעולם.

וכל כך פעל הדבר על פרעה, שגם הוא הכיר שיש בורא לעולם. ואמר לו: "אחרי הודיע אלקים אותך וגו' אין נבון וחכם כמוך".

מכאן לימוד גדול בשבילנו, שלא נתבייש מלומר את האמת לפני הרחוקים מה', ולא נפחד אולי נפסיד מזה. ולהיפך, אם האדם הולך בתמימות, ישפיע בכך גם על החפשים שיטיבו את דרכם. (דרכי מוסר - רבי יעקב ניימן)

כי אם מה שחולק הש"י מכבודו לי. וזה מוסר גדול, שהאדם בכל פעולותיו יודה וישבח לקונו ית', כי לו הגדולה והכח והממשלה בכל מכל כל, ובמציאות עבד הכל. (מוסרי השל"ה)

אחר שיוסף פותר לפרעה את שתי חלומותיו ועושה מהם חלום אחד, ומבאר שלכן נשנה החלום פעמיים כי נכון הדבר מעם האלקים וממהר האלקים לעשותו, מוסיף יוסף ואומר "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם ושיתיהו על ארץ מצרים" "יעשה פרעה ויפקד פקידים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני השבע" וגו'.

וידועה השאלה, הרי פרעה הזמינו רק כדי לפתור החלומות, ופתרם יוסף כפי מה שנתגלה לו מאת האלקים כפי שאמר מראש לפרעה "בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה", ואם כן מהיכן לקח יוסף על עצמו גם את התפקיד של יועץ למלך ומתן פתרונות למצב שיתהווה במצרים בעקבות שבע שני הרעב?

ישנו תירוץ ידוע, שבאמת הכל היה המשך אחד של "האלקים יענה את שלום פרעה", כלומר יוסף כשהשכיל והתבונן בחלומות הבין מיד שאין כאן רק חלום ופתרונו גרידא, אלא מאחר ופרעה הוא המלך ומחשובי המלכים שהיו באותו זמן בעולם, על כרחך שלא רק פתרון אלוקי גרידא חשוב לתת לפרעה אלא גם פתרון מעשי איך להתנהל בפועל, וגם את זה קיבל יוסף בנבואה מאת ה' כאשר קיבל את פתרון החלום, והכל כלול בדברי יוסף "בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה".

"וירצוהו מן הבור" (בראשית מא, יד).

התורה מספרת את גדולתו של יוסף, אעפ"י שהיה הדבר פתאומי, שהריצוהו מן הבור והוליכו אותו מהר מן הבור אל המלך, ואז לא היה לו זמן להתכונן מה לדבר בפניו - בכל זאת לא איבד את עשתונותיו ואמר לפני פרעה עובד האלילים - "בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה".

הגם שהיה שבור ורצוף, אחרי שנים עשרה שנה שישב בבית הסוהר, והיה צריך לטובתו של פרעה שישחרר אותו,

"בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה" וגו' (בראשית מא, טז). "את אשר האלהים עשה" וגו' (בראשית מא, כה). ראה איך שם שמים שגור בפי יוסף הצדיק, לתלות הגדולה בהש"י; ואמר: מה אני ומה חיי,

יחוס המאורעות לחטא

"ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשנו בהתחננו אלינו ולא שמענו על פן באה אלינו הצרה הזאת" (בראשית מב, כא).

הנה דברים אלו נפלאים למתבונן בהם. מעשה מכירת יוסף קרה להם כ"א שנים לפני זה. וגם הרבה יש לתלות דברי האיש אליהם במה שהרבו לספר לו אודות אחיהם הקטן שאצל אביו ואחיהם שאיננו. וכמו שרואים שהיה ליעקב טענה עליהם "למה הרעותם לי להגיד לאיש העוד לכם אח" (להלן מג, ו) והם לא עשו כן. שלא אמרו "לא היה לנו לדבר אתו כך אלא כך היינו צריך לומר וכו' וכו'. אלא תיכף ומיד יחסו את המאורע לחטא שחטאו לפני עשרים שנה. כאילו כל המאורע ההוא עמד לפנייהם כמו חי.

כל זה מפני שהבינו שאין שום סיבה לכל מקרה רק דבר ה' לבדו וכל מה שקרה להם מיד תלו ברצון ה' ית'. וכן מצינו כשהשבים מצאו מציאה אמרו "מה זאת עשה אלקים לנו", ולא נחו דעתם עד שאמר להם האיש "אלקי אביכם נתן לכם מטמון". וכשהעליל עליהם בדבר הגביע אמרו "מה נאמר ומה נדבר וכו' אלקים מצא עון עבדיך", הרי שבכל דבר ראו והכירו רק מעשי השם יתברך. הם היו חיים בהבנה זו שהוא לבדו המנהיג. ואף שהעולם מתנהג "כמנהגו של עולם" אבל רצונו ית' עשה ועושה את כל המעשים.

וזוהו מה שאמר יהונתן בן שאול לנושא כליו אם ה' רוצה לתת ישועה אין מעצור לפניו ברב או במעט. ובהשקפה זו נהגו מתתיהו ובניו ולא התעכבו מלרוץ בעצמם ולהלחם עם היוניים למרות מיעוטם. ובאמונה זו הצליחו החשמונאים והביאו ישועה לישראל.

(יד יחזקאל לרבי יחזקאל לענישטין)

"ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ" (בראשית מב, ו).

אמר רבי יוסף נחמיה קורניצר זצ"ל מקראקא, גם כאשר האדם זוכה להתגבר ולהתעלות מעל הטבע, ואינו משועבד כלל לצרכי העולם, אין זה פוטר אותו מלדאוג לצרכיהם הפשוטים של אחיו שעדיין זקוקים לזה. כן דרכם של צדיקי עולם - לעצמם לא צריכים מאומה, אבל לאחרים ידאגו לכל פרט. זה נרמז בכתוב "ויוסף הוא השליט על הארץ" - כי על אף שיוסף היה מרומם מכל עניני הארציות, היה "הוא המשביר לכל עם הארץ" ודאג להשפיע לעם הארץ - שהם האנשים הנמוכים, את כל צרכיהם. (חידושי רבינו יוסף נחמיה)

"ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח" (בראשית מא, מה). מאת ה' היתה זאת שהסיב לו פרעה שמו לשם 'צפנת פענח', ועי"ז נתפרסם במצרים בשם זה שקראו המלך, כדי שלא יודע להאחים ששם אדון הארץ, יוסף (ת"מ קע"א ד"ה צפנת). (חתם סופר)

א' שבת תס"ב: ר' שמעון יאיר חיים ב"ר משה שמשון בכרך, בעל "חוות יאיר"

רבי חיים בכרך - חוות יאיר (שצ"ז - תס"ב).

"ספר חוות יאיר" מאירין דבריו כאחד מן הראשונים (לשון המעיל צדקה בצוואתו אות י"ט). כשחלה חתם עצמו בשם "יאיר חיים". למד תורה מפי אביו רבי שמשון, ובישיבת רבי מנחם מענדל ר' יצחק ר' אביגדורש (הובא בספרו "חוות יאיר" סי' קנ"ט). חיו היו מלאי תלאות ונדודים. משקפצה עליו זקנה וניטל ממנו חוש השמיעה והיה צריך סעד גם להליכה של פחות מד' אמות (כמוזכר בספרו סימן ט"ו).

חיבורו: שו"ת "חוות יאיר". וכן נדפס בש"ס הגהותיו סביב לרי"ף. לאחרונה יצא ספרו "מקור חיים" על שו"ע.

בספרו "חוות יאיר" כתב סיבת הדבר שבחר לו שם זה "...ומלבד כל זה בחרתי עוד בשם הזה להיות למזכרת לזקנתי האשה החסודה והצדקנית מרת חוה זצ"ל. אם אבי הגאון מוה"ר שמשון זצ"ל. כי ראויה היא לכך. הן מצד שממנה נשתלשל לי ולבית אבי יחוסו של עטרת תפארת הגאון הנודע ונזכר בפי המחברים מוה"ר ליב פראג... הן מצד לימודה שהיתה יחידה במינה בדורה בתורה... גם הפלגת חסידותה והנהגתה א"א להעלות על נייר..."

בהסכמה על ספרו מכונה על ידי רבי גבריאל עשקלעס "חד מבני עליהם..." ועל ידי רבי דוד אופנהיים מכונה "נשיא אלוקים... אוצר החכמה..."

בשו"ת "חוות יאיר" סימן קכ"ד כתב: "וכך למד הגאון א"א זצלה"ה עימי בכל יום פרק משניות. עם לימודי בבית רבי עד שהגעתי לכלל בחרות בקראי גפ"ת בכל הש"ס. סמוך לביאתו לק"ק ווירמיזא שהיה סוף שנת ת". היה לומד איתי ועם חברים בחורים מופלגים. הרי"ף בקצת חידושויו. והוא הדרך הטוב והישר המגיע לתכלית יותר מכל לימוד זולתו..."

דבר מעניין מצינו בשו"ת "חוות יאיר" (סימן קנ"ב): "...והרב בעל זיקוקין דנורא, עם גודל חסידותו, במחילה מכבודו אישתבש במה שכתב בשבח הפלפול לבאר את הפסוק "יגיע כפיך" כי תאכל". שזהו ספיקת כפים של התלמידי חכמים. ושזהו מה שאמר רבי לפני מותו "יגעת בעשר אצבעותי". ולכן אם קול יעקב מצפצף ומכין בידיהם אין ידי עשו שולטות... ואני אומר שהדברים האלו תלויים על בלימה. ולא מצינו שום רמז כלשהו בשום מקום מדברי רז"ל שיהיה בזה דנדוד מצוה. ומכל

שכן כשעושיין קפיצה וריקוד תוך הפלפול איש נגד רעהו. שזה גורם בלי ספק שחברו ימהר לעשות כמעשהו וירקוד ג"כ כנגדו. וירים קולו בצעקה גדולה ומרה יותר ולא ישמע איש את שפת חברו. ואין זה רק מנהג יהוא (יהוא היה מלך שוטה). וכל המרבה בה הרי זה משוגע. הן בחילוקים, או בדרושים, וכו'..."

בשו"ת חוות יאיר סי' קצ"א כתב, שצער בעלי חיים לא שייך באדם. הקפידה תורה על צער בעלי חיים דחסידי דעת ונפש המשכלת לסבול. משא"כ זה האדם. איבעיא ליה ליתובי דעתיה ולקבל מאהבה אשר ירע לו. בספרו "מקור חיים" (אר"ח סוף סימן רי"ט) כתב, "היה בדידי עובדא בליל שבת כו' שבצאתי מבית הכנסת בערב... זרק נער גוי כאבן יד נגדי והגיעני בחור העין... ובשחרית ברכתי ברכת הגומל". על מצבתו חרות "הנה גדולה אימה וחיכה נופלת. מגניזת המאור ואסיפת רבינו רבתה חלחלת, שמעו נשמע בתורה ובחכמה כעקביה אשר עליו העזרה ננעלת, יאיר נתיב בחיבוריו ובתשובותיו אשר השיב לכל נפש משכלת, חיים הם למוצאיהם עזר ותרופה ורב תועלת..." (מתוך ספר "גדולי הדורות")

מבחינה היסטורית מתבלטת דמותו של רבינו בספרו הנוכחי כאחד מגדולי רבני ומנהיגי קהלות אשכנז. על אף שלא נשא בעול הרבנות במשרה רשמית במשך רוב שנותיו, משמש הוא כתל תלפיות שכל גדולי דורו עומדים עמו במשא ומתן של הלכה ומשחרים למוצא פיו קלה כבחמורה. רבות מן התשובות בספר זה הן בינו לבין גדולי הדור ההוא, ורבים השבחים אשר הם מעטירים עליו בהסכמותיהם, וכן בהסכמות לספר מקור חיים המודפסות בסוף ספרנו זה.

מאז ועד עתה לא סר הספר "שו"ת חוות יאיר" מעל שולחנם של רבני ופוסקי הדורות, וממנו יתד ואבן פנה לכל ספרות הפוסקים. כמעט אין בנמצא ספר שו"ת אשר אינו ח או מציין את תשובותיו של רבינו, ואף בעלי הקיצורים והליקוטים שבכל הדורות מצטטים את פסקיו להלכה. די אם נזכיר את הבאר היטב על השו"ע, פרי מגדים, שו"ת נודע ביהודה, שו"ת רבי יהודה מילר, רבי עקיבא איגד בשו"ת ובחידושו, מחצית השקל על שו"ע או"ח, שו"ת חתם סופר, פתחי תשובה על השו"ע, ועוד רבים אחרים שחלקם הובאו בהערות בשולי דפי הספר במהדורה זו.

לא נוכל לסיים דברינו אלו מבלי לצטט את דבריו של רבינו החידי"א בספרו שם הגדולים (מערכת גדולים אות ח ערך מהר"ר חיים יאיר בכרך) אשר כותב "חיבר שו"ת חוות יאיר ונדפסו... ואת יקר תפארת גדולתו נודע מספרו. רוב בקיאותו נודע אצל עין רוגל בספרו ובפרט סימן צ"ד וסימן קצ"ב... ויהי תוכן הרבה כמ"ש סימן רי"ט, ובדרך האמת כמ"ש סימן ד"4, ובקי בהנדסה ותשבורת כמ"ש סימן עק"ב, ובחכמת המספר כמ"ש סימן א, וידוע פרק בשיר כמבואר בסוף הספר". ובספרו עין זוכר (מערכת א אות ב) מגדיר הוא את רבינו "כל רז לא אנס ליה".

גם הגאון רבי יצחק לאמפרונטי בעל פחד יצחק (ערך פדיין בכור) כותב על ספרנו זה "עיין בו כי הוא רב ועצום ויישר חיליה בעיני מכל בני גילו, כי באמת ראיתי מתוך ספרו כי היה שלם בתורה ובחסידות ובקי מומחה בכל הספרים והחכמות".

מובא בהקדמה לשו"ת "חות יאיר" החדש: הספר הנוכחי, וזאת בהיותו הראשון והחשוב מבין ספריו של רבינו הגדול גאון ישראל רבי יאיר חיים בכרך זצ"ל, אשר בבקיאותו בכל מכמני התורה ובחריפותו הרבה נטה ידו לבאר וללבן, לחדש ולפלפל, ולערוך מערכות במלחמתה של תורה, והשאר אחריו ברכה כחמשים ספרים בכל מקצועות התורה. ועל כולם הספר הנוכחי שנדפס על ידי רבינו עצמו בערוב ימיו בפרנקפורט שנת תנ"ט, ואשר - כפי שמעיד רבינו בהקדמתו ובחתימת הספר - הנו רק קונטרס קטן מתוך למעלה משש מאות תשובות שהיו מוכנות לדפוס בעת ההיא, מלבד תשובות רבות אשר נכתבו על ידי רבינו ולא זכו לראות אור עולם.

ספר זה הוא יצירה תורנית מופלאה, המאירה בפנינו את דמותו של רבינו המחבר כחריף ובקי עצום אשר כל התורה כולה סדורה לפניו, מהתלמוד ומדרשי חז"ל ועד לפסקי השו"ע ונושאי כליו ותשובות רבותיו גדולי הפוסקים, עורך הוא מערכות מקיפות בכללי הש"ס ובהלכותיו, ודן באריכות במנהגי הקהלות ותקנותיהן, ובהשפעת המאורעות בחיי יהודי אשכנז על כך. מיחידי סגולה היה רבינו המחבר בהיקף ידיעותיו ובזכרונו העצום, עד כי בתשובה על שאלה פשוטה מציין הוא לעשרות מראי מקומות בדברי חז"ל ובספרות הפוסקים, ובכולן הוא שולט שליטה מלאה בחריפות ובהבנה עמוקה לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא.

מלבד חכמת התורה, אנו למדים על בקיאותו של רבינו בשבעת החכמות משרתיה. בכמה מן התשובות אנו מגלים ידיעה מקיפה בחכמת החשבון וההנדסה, בחכמת התכונה, בסגולות רפואיות ובחוקי הטבע. ומבין השיטין אנו למדים גם על שליטתו בחכמת הנסתר ובתורת הסוד, עד כדי הדרכה לתלמידים כיצד וממי ללמדה.

רבינו המחבר נתברך גם בכשרון נפלא לחרוז ולשירה, ובסיום ספרו הדפיס קונטרס שלם הכולל שירי קודש ופיוטים המלאים חכמה ומוסר והתלהבות לתורה ולעבודת השם.

כ"ט כסלו תרס"ו: הגאון ר' שלמה ב"ר ישראל משה הכהן מוילנא בעל ח'חשק שלמה

רבי בצלאל הכהן ואחיו רבי שלמה הכהן נולד לרבי ישראל משה הכהן, ונודע כעילוי מגיל צעיר. בגיל 13 חלה מאד והרופאים אמרו שעליו להפסיק ללמוד תורה כי הלימוד פוגע בלבו החלש. אך הנער הצעיר סירב להפסיק מלימודו באמרו שהתורה היא חייו, והוא המשיך ללמוד עוד כ-65 שנים.

עד גיל שבע עשרה למד בעיקר אצל אביו ומעט גם עם אחיו רבי בצלאל אצלם סיים את כל הש"ס, ולאחר מכן למד כשנתיים בישיבתו של רבי יצחק שירווינט מרבני וילנא אצלו למד שלחן ערוך חושן משפט עם הסמ"ע והש"ך, ולאחר מכן למד מספר שנים בישיבתו של רבי יעקב בריט אצלו למד את כל הארבעה טורים והשלחן ערוך עם מפרשיהם. בשנת תרי"ט התמנה למו"צ של הפרפר הוילנאי אנטוקול ובסביבות שנת תרכ"ה התמנה למו"צ בעיר וילנא עצמה ובכהונה זאת שימש עד יום מותו.

תמך בתנועת המזרחי והיה מהחותמים על הצהרת היסוד של המזרחי ביחד עם רבנים נוספים כמו הרב חנוך אייגש בעל "המרחשת" והרב יצחק יהודה שמלקיש מלבוב. בביקורו של הרצל בוילנה, קיבל את פניו בברכת כהנים. במעמד זה העניק לו זאב יעבץ ספר תורה קטן בתוך ארון עץ מחוטב.

הרב שלמה הכהן היה רעו של החפץ חיים ואף היה מהרבנים שה"חפץ חיים" ביקש מהם הסכמה למשנה ברורה.

אחיו הגדול, הרב בצלאל הכהן, כיהן גם הוא כדיין ומו"צ בעיר, והתפרסם כמחבר "מראה כהן" על הש"ס. הוא היה גדול בכ-10 שנים מר' שלמה והיה מרבותיו.

חיבוריהם של רבי שלמה ואחיו על תלמוד בבלי הוכנסו למהדורת ש"ס וילנה שיצא לאור בדפוס האלמנה והאחים ראם. חיבוריו: • חשק שלמה - הגהות וחיידושים על התלמוד הבבלי, הודפס לראשונה בש"ס וילנא. בשם זה כתב גם הגהות וחיידושים לטור יו"ד שבשו"ע, ולמשניות (נדפס לראשונה בדפוס וילנא). • חידושי מהרש"ך - פירושי וחיידושי למשניות ולתלמוד. • בנין שלמה - כולל שו"ת וגם חידושי תורה, פלפולים וביאורים בדברי הפוסקים בענייני טור או"ח שבשו"ע. יצא לאור לראשונה בדפוס ראם, וילנה תרמ"ט, ושוב בתרס"ג יחד עם "עצי ברושים" על טור יו"ד. בהקדמת המהדורה השנייה חידושים על התורה ממנו מאביו. • עצי ברושים - כולל שו"ת וגם חידושים וביאורים על טור יו"ד שבשו"ע. יצא לראשונה בדפוס ראם בוילנה תרס"ג יחד עם "בנין שלמה". יצא שוב במהדורת צילום בניו-יורק תשכ"ה. • חידושי בנין שלמה - בכתב יד. • חידושים על יורה דעה. הודפסו עם חידושי אחיו במהדורת השולחן ערוך בהוצאת "האלמנה והאחים ראם", וילנה תר"ם. • קונטרס בענייני שמות גיטין - צורף לספר "בכורי יהודה" מאת חתנו רבי יהודה ליב דון יחיא. • ביאורים וחיידושים להגדה של פסח. הודפסו בספר "הגדה של פסח עם פירושים יקרים ונחמדים מרבני גאוני ק"ק וילנא" בחלק השלישי ששמו "מנחת כהנים" ובו דברים ממנו ומאחיו הרב בצלאל. יצא לאור לראשונה בוילנה תרל"ז. • חידושים בהלכה ובאגדה על ברכת החמה מצורפים ל"סדר ברכת החמה" שעיקרו הוא החוברת "ברכת ראשית" מאחיו הרב בצלאל הכהן. מהדורה מתוקנת יצאה בהוצאת מפעל תורת הג"ר בצלאל הכהן מוילנא, לייקווד תשס"ט. • כמו כן הדייר את פירוש רבינו חננאל בש"ס וילנא בכמה מסכתות. כתבים נוספים ובהם תשובות וחיידושים רבים מצויים עדיין בכתב יד.

מת אם אבטל ממנה, מוטב אמות מלימוד תורה ולא אמות מביטולה.

מסופר כי פעם בהיותו בבית המדרש הודיעהו שאירעה גניבה בביתו. מיד רץ לביתו ומצא כי ספר רבנו ירוחם - אשר אותו רכש במאמצים עקב היותו יקר המציאות - לא נגנב ממנו, חזר רבי שלמה בשלוה לביהמ"ד ואמר: לא נגנב ב"ה דבר. בשנת תרכ"ה נתמנה לכהונתו ובה שימש למעלה מארבעים שנה עד הסתלקותו בנר חמישי של חנוכה תרס"ו. בנו של ר' בצלאל אחיו, ר' חיים אורי הכהן, שהיה אף הוא מו"ץ בוילנא, כותב עליו: "בכל דבר הקשה, הן בשאלות איסור והיתר ובדיני ממונות וביותר בתקנות עגונות, למי היו באים - לכבוד הגאון והצדיק הלז. כי כאשר הייתי יוצא ונכנס תמיד בביתו הייתי רואה כי היו באים אליו מידי יום ביומו חבילות כתבים ושאלות מענייני עגונות ושאר שאלות ותשובות, וכל איש ואיש אשר היה לו מה להקשות בלימודו למי היה בא - לרבנו שלמה זצ"ל. גם ידוע לנו מזגו וטבעו הטוב עם כל איש ואיש להשיב לשואלים בכל דבר ודבר, וכאשר היו באים אליו תלמידי חכמים לקבל הסכמה לשחיטה, והגאון תהה על קנקנם ולא מצאם ראויים לא היה פוטרם מלפניו. הוא היה מארחם על שולחנו ולומד עמם בצוותא את ההלכות הנחוצות עד שידעון על בוריים והיו ראויים להסכמתו. כל זאת מלבד השיעור היומי שנשא במשך יותר מעשרים שנה לפני ארבעים אברכים מופלגים בתורה".

רבנו החפץ חיים נטל הסכמה מרבי שלמה על המשנה ברורה, ומסופר כי אמר עליו, שעד כדי כך מגיעה ידיעתו בסדר קודשים, עד שאילו נבנה בית המקדש מיד, היה יכול לעמוד ולשרת בכל העבודות שבמקדש ואף עבודת כהן גדול. כראש לרבני וילנא נעשתה בראשותו הגה"ת הש"ס הנודע לדורות כש"ס וילנא במיוחד "שם עיקר מגמתו לזקק ולצרף את כתבי יד רבותינו הראשונים" אשר נדפסו בצד דף הגמרא, הם פירושי הר"נ גאון הר"ח והרגמ"ה, "גם עורר עליהם בחכמתו בהערות מאירות עינים" בשולי הגליון. בש"ס זה אף נדפסו חידושי הנודעים בשם "חשק שלמה".

רבי שלמה ראש המו"צים דוילנא, צעיר היה מרבי בצלאל בשמונה שנים. וכך הוא מספר: "בימי ילדותי למדתי מקרא משנה וכולי תלמודא דש"ס בבלי אצל מורי, אבי ורבי, הרב המופלג בתורה ויראה ובקי מו"ה ישראל משה הכהן זללה"ה, לבד איזה מסכתות שלמדתי אצל אחי הגאון האמיתי מו"ה בצלאל הכהן זצלה"ה. וכשהייתי בן שיבסר שנין זכיתי לסיים כל הש"ס ונכנסתי לפני ולפנים ללמוד אצל מורי ורבתי האחד והמיוחד כבוד הרב הגאון המפורסם ציס"ע מו"ה יצחק סירווינט זצ"ל שהיה מגדולי רבני המו"ץ דפ"ק וילנא, ולמדתי אצלו בישיבה קרוב לב' שנים שו"ע חו"מ עם הסמ"ע והש"ך ז"ל והאחרונים בעמק העיון, והראה לנו פנים מסבירות להלכה. ואח"כ שמשתי בישיבה משך איזה שנים את פני מורי ורבי הרב הגאון המפורסם, כליל החכמה והמדעים מו"ה יעקב בארי"ט זצ"ל, שהיה ר"מ ומו"ץ בפ"ק וילנא, וסיימתי אצלו במשך זמן הנ"ל כל הארבעה טורים עם השו"ע ונושאי כליו והאחרונים ז"ל." עד כאן מדברי הקדמתו ל"בנין שלמה".

ישיבה זו יסדה הגביר הצדיק הגדול בתורה רבי חיים נחמן פרנס בבית מדרשו עבור מופלגי תורה העומדים להיות גדולי הדור, לשם כך בחר עשרים וחמשה מצוינים אשר כבר מלאו כריסם בש"ס ומפרשיו, עליהם העמיד את הגאון רבי יעקב באריט אשר היה מרצה לפניו את שיעורו בטור ושולחן ערוך ונושאי כליו משך חמש שעות בכל יום. משך עשרים וחמש שנות כהונת רבי יעקב באריט בראשות הישיבה סיים עם תלמידיו את ארבעת הטורים ושו"ע שלוש פעמים. בסוף ימיו חלה רבי יעקב ועל פי הוראתו הועמד תלמידו רבי שלמה - אשר הטורים ושו"ע ונו"כ היו שגורים על לשונו על פה - בראשות הישיבה, בכהונה זו שימש עד שנת תרנ"ב בנוסף לעיקר כהונתו כראש למורי צדק דוילנא.

נפלאה היתה אהבתו לתורה מנעוריו. סיפר מרן בעל החפץ חיים (אף הוא מתלמידי רבי יעקב באריט בישיבה זו) כי בהיות רבי שלמה עלם בר שיבסר תקפתו מחלה עזה, עד שהזהירוהו הרופאים שיפסיק מלימודו ואם לאו מיתתו קרובה. השיב להם על כך העלם: אי אפשי לחיות בלא תורה והריני

משום איסור מוחק. [כן האריך בשו"ת יביע אומר (חלק ד חאו"ח סימן לח) שאם הכתב שע"ג העוגה נעשה מצבע מאכל, או קרם הנעשה מביצה וסוכר, מצד הדין אפשר להקל לשרב העוגה ביד ג"כ, והמחמיר לשרבה בפה דרך אכילה תע"ב. אבל כשהכתב נעשה מגוף העיסה כמו שמצוי בביסקויט ושוקולד יש להקל בפשיטות, בכל אופן, בין שהאותיות שוקעות בין שהאותיות בולטות. ומכ"ש באותיות שנכתבו בלועזית, כל שאינו בכתב אשורית, שי"א שאין דין כתיבתם מן התורה. וכמש"כ בס"ד באורך בשו"ת יביע אומר ח"ג (סאו"ח סי' ע). ע"ש. וכ"כ בשו"ת שאל יעקב (סי' לג)].
(מתוך ספר "ברוך אור")

אברהם אבינו ולכן בא לכבדו בכבוד גדול ואמר לו (שם, לא); "בא ברוך ה'". לכן מיד פתח אליעזר את דבריו ואמר: "עבד אברהם אנוכי", הוא לא רצה ליהנות מכבוד מדומה שאינו מגיע לו אפילו לזמן מועט, ומיד העמידם על טעותם שהוא עבד ואין לו משלו כלום. אכן, כבר איתא בחז"ל (בר"ר ס, ח): "יפה שיחתן של עבדי יותר מתורתן של בנים".

וַיִּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂבֵר בְּמִצְרַיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ, רְדוּ שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ לָנוּ מִשֶּׁם וְנַחֲיָה וְלֹא נְמוֹת" (בראשית מב, א-ב). יש לפרש, כי השבטים חשבו לסמוך על נס ולא לירד למצרים, ויכול ה' להחיות נפש צדיקיו ברעב, אלא שאסור לסמוך על נס דמעיינין בדינו למעלה (עי' שבת לב, א), ע"כ אמר יעקב "למה תתראו" - למעלה, שיעיינו בדיניכם, וק"ל.

ויאמר יעקב עוד, "רדו שמה ושברו לנו משם ונחיה ולא נמות", פירוש, אף אם צדיקים גמורים אנחנו והקב"ה לא ירעב נפש צדיק ויעשה לנו נס בלי ספק, לא נמתין לזה, כי נפסיד לעוה"ב כעובדא דרבי חנינא בן דוסא, וזהו "ונחיה ולא נמות", נחיה בעוה"ז ולא נמות בעוה"ב, דאם נתפרנס בטבע נהיה חיים וקיימים בשני העולמים (ח"ס ר"י ד"ה למה וד"ה ונחיה).

וַיִּרְא יוֹסֵף אֶת אָחָיו וַיִּפְרֹם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲתָם קִשּׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַאֲיֵן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לְשָׂבֵר אָכַל" (בראשית מב, ז). אמר הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע: מהכתוב "ויתנכר אליהם" אפשר לראות את עומק צדקותו של יוסף. בדרך הטבע כשאדם מנצח את חבריו, והמנוצח יודע מי נצחו, יש לו עגמת נפש גדולה יותר מכאשר אינו יודע מי המנצח. יוסף ניצח את אחיו וחלומותיו התקיימו כנגד רצון אחיו, אך הוא התנכר להם, בכדי שלא ידעו מיהו המנצח וכך יקטן כאבם.

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחָיו אֲבָל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחֵינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעֵנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" (בראשית מב, כא). יש לדייק, אמרו "בצרת נפשו" ולא אמרו סתם, 'בצרתו'. וי"ל הם חשבו שכדין עשו שחייב מיתה על שהלשין ומסר או מטעם נביא שקר, ולא התוודו ולא התחרטו על זה כלל, אך התוודו והתחרטו על מה שמכרו יוסף בין הגוים כי גופו חייב מיתה ולא נפשו ונשמתו, וגדול המחטיאו יותר מההורגו [כמ"ש חז"ל במד"ר כ"א ד'] והיינו "צרת נפשו" דייקא (ח"ס ר"י ד"ה וירדו).

(ח"ס סופר)

אסור להשתמש בכלי שהוא מיוחד לחתוך בו את האבטיחים בצורת משולש וכדומה, והוא הדין שאסור להשתמש בכלי שמייוחד לחתוך סלק ותפוחי אדמה בצורות שונות [עי' בפמ"ג (סי' תק א"א סק"ז). ובחיי אדם כלל צב דין ג שאסור לעשות צורות בעוגיות. וכן האריך בזה בשו"ת אבני ישפה (ח"ז סימן מה)]. וגם אלו שעושים צורות מיוחדות לחמאה שמגישים לפני האורחים, אסור לעשות כן בשבת.

וגם אותם שאופים ביום טוב, אסור לעשות מן העיסה של העוגה אותיות או ציורים על ידי ממרח שוקולד או שמפזרים סוכריות קטנות וכותבים "חג שמח" או "מזל טוב". אבל אם עשו כן מערב שבת, מותר לאכול אותם בשבת ואין בזה

שלימות האדם - נקיות מנגיעות

"וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת פְּרַעְהָ לֵאמֹר בְּלַעַדִּי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פְּרַעְהָ" (בראשית מא, טו). פירש רש"י: "אין החכמה משלי, אלא 'אלוקים יענה' יתן ענייה בפי לשלום פרעה".

כל הלומד בפרשה זו משתומם על הנהגתו של פרעה, ששם משנה למלך על ארץ מצרים עבד שאך זה יצא מבית האסורים בו היה אסור שנים רבות, ומוצאו מארץ העברים שיושביה בזויים בעיני מצריים. אילו תכונות מלכות ראה פרעה ביוסף, שהביאוהו למנותו על אתר לתפקיד החשוב ביותר בארצו. מרן ראש הישיבה הגר"ח שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר, מאמר 'שלמות המעשה [א]') ביאר כי מינוי יוסף על ידי פרעה היה בעקבות מילה זו שאמר, 'בלעדי'!

בשעה שיוסף הצדיק עומד לפני פרעה, יודע הוא כי לא נקרא עבור השבי אל היכל המלך אלא מפני שדברו בשבח חכמתו הרבה לפני פרעה, ואכן פרעה עצמו אומר לו (שם, טו): "ואני שמעתי עליך לאמור תשמע חלום לפתור אותו", אך יוסף הצדיק משיב: "בלעדי" - אין זה מכחי אלא הכל מאת הקב"ה. יוסף לא מייחס לעצמו אפילו מקצת מהכבוד, אלא מכיר בכך שהכל הוא סיעתא דשמיא! על אדם כזה שלא לוקח לעצמו כלום ואין לו נגיעות עצמיות, בודאי אפשר לסמוך.

מידה זו מתגלית ביוסף הצדיק גם לאחר מכן. בשעה שיוסף שלח את העגלות לשאת את יעקב אביו כתיב (שם מה, כא): "ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה", וכן כתיב (שם מו, ה): "וישאו בני ישראל את יעקב אביהם וגו' בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אותו". יוסף הצדיק היה משנה למלך ומושל בכל ארץ מצרים, ומכל מקום אין הוא עושה דבר ללא נטילת רשות מפרעה. כיון שעל פי החוק במצרים אין להוציא עגלות מן הארץ בלא רשות המלכות, נזהר בכך יוסף זהירות יתירה ומדוקדקת, וכפי שמתבאר בכתובים כמה וכמה פעמים.

כך מתנהג אדם שאינו נוטל לעצמו כלום, וכל מעשיו מתוך נקיות עצומה. על בעל הנהגות אלו אפשר לסמוך. לכן, כשראה פרעה ביוסף הצדיק את מידה נפלאה זו סמך עליו, והשליטו על כל ארץ מצרים.

את מעלת הזהירות במידה זו מצינו באליעזר עבד אברהם. בשעה שהגיע אליעזר לבית בתואל לבקש את רבקה לאשה ליצחק, פתח את דבריו ואמר (בראשית כד, לד): "עבד אברהם אנוכי", וביאר בזה מרן הגר"ח זצ"ל (שם) שהרי מבואר בחז"ל (בר"ר ס, ז) שקלסתר פניו של אליעזר היה דומה לאברהם אבינו, ובשעה שראהו לבן חשב שהוא